

Літаратура ў канцэксце жыцця

“БОЛЬ ЯКІ? ЯКОГА БОЛЮ ЭРА?” СТАРОНКІ ЖЫЦЦЯ І ТВОРЧАСЦІ ЯЎГЕНІІ ЯНІШЧЫЦ

20 гадоў няма сярод нас таленавітай беларускай паэткі другой паловы XX ст. Яўгеніі Іосіфаўны Янішчыц. 20 лістапада ёй споўнілася 60 гадоў.

У час вучобы ва універсітэце мы не разумелі значнасці фігуры Яўгеніі Янішчыц. Ніхто з нас не задумваўся тады, якое месца яна зойме ў беларускай літаратуре. Пісалі на курсе многія, але самымі значнымі паэтамі на паверцы аказаліся толькі Яўгенія Янішчыц і Але́сь Разанаў.

Аб месцы Яўгеніі Янішчыц у беларускай літаратуре неаднойчы гаварыў Ніл Гілевіч. Так, у вершы “Замест рэцэнзіі на вершы Людмілы Рублеўскай” ён ставіць паэтэсу ў адзін рад з Цёткай, Арсенневай і Геніюш: “Цёткі радок бліскавічны”, “Арсеневай голас крынічны”, “...Геніюш тут нас гукае, як маці на тле-папялішчы”, “...кінуўшы сэрца на камень, тут к сонцу ўзляцела Янішчыц”.

Некаторыя аднакурснікі выказвалі мерканінне аб павярхоўнасці ведаў Жэні. З пазіцыі сённяшняга дня магу сказаць наступнае. Жэні цікавілася беларускай, рускай, замежнай, савецкай літаратурамі. Яна лёгка апелявала да імёнаў і датаў, многа цытавала па памяці, чым выклікала, магчыма, зайдрасць. Канешне, мы, вясковыя дзяўчата, у параўнанні з гарадскімі на пачатку вучобы былі менш дасведчанымі ў некаторых пытаннях, і спатрэбіўся час для пашырэння нашага кругагляду. А таму не прапускалі ніводнага новага фільма, спектакля, выставы, сустрэч з кінаартыстамі, спевакамі, пісьменнікамі, на бывалі абтанементы на ўсе лекторыі: па музыцы, выяўленчым мастацтве, тэатральным і кінамастацтве; сядзелі ў бібліятэцы. Але знаходзіліся і такія, хто кпіў з нас. Маўляў, не паспелі прыехаць з вёскі, як бягучы ў тэатр оперы і балета і робячы выгляд, што нешта разумеюць. Не магу сказаць, што такія выказванні не крывудзілі, крывудзілі, яшчэ як. Але яны не адбілі ў нас ахвоту да вучобы, да мастацтва.

З Жэній у мяне склаліся сяброўскія адносіны. Чатыры гады мы жылі ў адным пакоі. Я маю пяць яе аўтографаў. Вось адзін з іх да зборніка вершаў “Ясьельда”: “Мілая Кармэн, вось гэты партрэт непазіраваны і такі, якой ты ведаеш мяне па Паркавай. Дзякую табе за дабрыню, за шчырасць і сяброўства. 24.VII.1978 Твой Жоржык”.

Аднойчы да нас на Паркавую завітаў малады інжынер. Дзе Жэні з ім пазнамілася, я не ведаю. Звалі яго, калі не памыляюся, Уладзімір. Як жа ён быў здзіўлены, калі даведаўся, што Жэні

ня піша вершы. Яна наогул не любіла гаварыць аб гэтым, асабліва пры першай сустрэчы, таму што хацела быць цікавай для іншых, асабліва для мужчынскай палавіны, як асона, як звычайная дзяўчына. Малады чалавек быў негаваркі, больш слухаў. Мы бачылі, што Жэні яму вельмі падабаецца, але Жэніна сэрца тады было ў палоне Панізініка, нягледзячы на тое, што сур'ёзных адносін Сяргей да яе яшчэ не праяўляў.

Сямейнае жыццё ў паэтэсы не склалася так, як хацелася, як марылася, наступерак таму, што ўзор сямейных адносін ёй далі бацькі. Гэта добра адчуваеца ў вершах.

Для сваёй адзінае дачуши,
На вякі (вядома ж, на вякі!)
Вышила матуля мне падушкі,
Лёгкія,
як дым,
пухавікі.

Вунь яны,
прывезеныя з дому,
Хораша цвітуць, як сенажаць.
... Ты даруй мне, мама, што мілому,
Так, як ты,
не ўмеею мякка слаць.

“Для сваёй адзінае дачушкі...”

Развод, адсутнасць узаемнага кахання рабілі паэтэсу адзінокай. Яшчэ ў першай кнізе “Снежныя грамніцы” яна пісала:

Дайце тую палавіну,
Што не ў сілах падзяліць.

У Жэні быў шанец наладзіць сямейнае жыццё пасля разводу, пасля траўмы, але яна яго не выкарысталі. Чаму? Магчыма, таму, што не змагла пакахаць. Жэні была ідэалісткай і хацела не толькі быць каханай, але і сама кахаць. Для яе каханне было жыццём:

Пачынаеца ўсё з любvi,
А інаки і жыць немагчыма.

У трэцій кнізе “Ясьельда” верш “Наастальгія” заканчваеца радкамі:

Вось я – па насту. Адна. Ні пры кім.
І ў непрыкаянай выстылай сіні
Як нестае мне адзінай рукі,
Той, у якой мая радасць і сіла!

Так, Жэні вельмі хацелася рукі, у якой была б яе “радасць і сіла”, ды не бачыла яна той рукі, а можа, не хацела бачыць, таму што зняверылася і

баялася, што другі раз не зможа перанесці здраду. Яна выбрала для сябе іншы шлях:

*Я не кінуся і часця шукаць,
На самоце галубіць патоля.
Буду мудра і светла маўчаць,
Як бярозка між чыстага поля.*

Самымі складанымі ў паэзіі, на мой погляд, з'яўляюцца вершы-прысвячэнні. Тут патрэбна ўлічваць некалькі аспектаў. Па-першае, добра ведаць асобу, якой пішацца прысвячэнне. Па-другое, знайсці паэтычную ці жыццёвую асацыяцыю, каб устанавіць сувязь паміж індывідуальным і агульным, паміж думкамі і пачуццямі асобы і тыповасцю пачуццяў альбо іх адметнасцю. Па-трэцяе, вызначыць галоўнае для паэтызацыі: філософскую думку, жыццёвую пазіцыю і т. д. Жэні гэта добра ўдавалася.

Звернемся да верша “Эн Сэкстан”. Не ведаочы лёсу Эн Сэкстан, нельга напісаць такія радкі:

*Не ў самагубстве сілы соль,
Хоць ёсць тут знак пратэста...
Даруй, што варушу твой боль,
Спакойная Эн Сэкстан.*

У вершы “Мова”, прысвечаным Нілу Гілевічу, Яўгенія Янішчыц пашыруе своеасаблівую адметнасць тэмбру голасу паэта ў сугуччы з роднай мовай:

*Чую тваю жаўруковую музыку
У скошаных травах мурожных.
Мова! Як сонца маё
беларускае,
Ты свецішся словам кожным.*

Далей яна разважае над гістарычным мінультым роднай мовы:

*Цябе і заворвалі, і закопвалі.
Гүёж нашы продкі праз гора
Данеслі да нас цябе,
родную, цёплую,
Жывую і непаўторную.*

І ў канцы верша гучыць філософскае асэнсанне значэння роднай мовы для яе асабіста:

*I калі ты мяне толькі паклікаеш,
Памру за цябе без енку.
Нашу я любоў да цябе
вялікую
У сэрцы сваім маленъкім.*

У вершы “Ялта – 1917”, прысвечаным Максіму Багдановічу, Яўгенія Янішчыц выкарыстоўвае апастрофу:

*Роднае поле радка
Ці не з табою, Максіме?
.....
Хочацца верыць і жыць
Ці не табе, Максіме?
.....*

*Песняй абвостраны слых
Чуеш, Максім? – не ўмірае!
Гэта з табой. I для ўсіх
Зорка Венера світае.*

Амаль ва ўсіх вершах-прысвячэннях Яўгенія Янішчыц ідзе ад індывідуальнага да агульнага праз філософскае пераасэнсанне, дзе яна выказвае сваю жыццёвую пазіцыю і пазіцыю паэта. Многія радкі набываюць афарыстычнае гучанне:

*Паэт з'яўляецца на свет,
Як ластаўка, як выстрал.*

Эн Сэкстан.

*Лірнікаў голас – не звязнук!
Лірнікаў час – не прабіў!*

Кайстра Яна Скрыгана.

*Паэтаў акрыляе страта,
I загартуювае – яна!*

Гамаюн на Палесці.

Хачу спыніцца яшчэ на двух вершах. Першы – “Мальба Дункан, ці Сяргей Ясенін у Амерыцы”, у якім Янішчыц змагла перадаць душэўны боль Ізадоры Дункан і свой боль, боль пакинутай жанчыны. Тут яна саюзніца Дункан.

*Боль які? Якога болю эра?
Балявы ўзвышаеца парог.
“Я малю цябе: застанься, Серго!
Бачыши? Да тваіх прыпала ног”.*

Гэта мальба не толькі Дункан, але і Янішчыц, тым больш што імёны каханых супадаюць.

У другім вершы “Затушуйце руку” Яўгенія Янішчыц знаходзіцца ў апазіцыі да Ізадоры Дункан. Яна піша:

*...Затушуйце руку Ізадоры,
Што ўпілася арліцай ў плячо.*

Тут паэтэса супрацьпастаўляе пяшчотнае каханне “славянскай галубкі, дзе нябачна журбоціца страсць”, другому каханню:

*Ёсць каханне страшнай душагубкі:
Ni прапасці, ni дыхаць не дасць.*

У гэтым вершы прысутнічае яшчэ адзін аспект. Для Жэні яе каханне таксама стала “страшнай душагубкі”, яна разумее, чаму Ясенін хоча, каб затушавалі руку Ізадоры. Яму, як і ёй, балюча ўспамінаць аб гэтых адносінах.

*Дзеля лепішае песні паэта
Адичатіце руку!*

Рука Ізадоры – рука былога кахання, яна перашкаджала абодвум паэтам. Каханне Яўгеніі Янішчыц – вялікае шчасце, падараўванае ёй лёсам, і вялікі боль. Магчыма, каб было інакш, мы не мелі б такой паэткі, як Яўгенія Янішчыц.

Тамара АЎСЯННІКАВА.